

Procesul de sărăcire are loc și în cadrul formulelor finale; repertoriul fiecărui povestitor este foarte sumar, el folosind, ca și în cazul formulelor inițiale, un număr extrem de redus de variante. Și aici și-a spus cuvîntul circulația din ce în ce mai slabă a basmelor, ceea ce a dus la uitarea multor formule tradiționale.

Dintre cele șase elemente tradiționale ale formulei finale (P, A, D, B, C, R) unele au dispărut, iar altele păstrează un număr foarte mic de variante. Elementul C (povestitorul primește daruri) nu l-am mai întîlnit la povestitorii contemporani; aceeași soartă o are și elementul R (povestitorul cere să fie răsplătit). Din cele peste douăzeci de variante ale elementului D (deplasarea povestitorului), elementul cel mai bogat reprezentat în colecțiile vechi, povestitorii contemporani folosesc numai cîteva: D_1 — șa (II, 148, 319, 353); D_3^v — pai dă secară (I, 208, 238, 272, II, 49, 136); D_5^v — cocoș (II, 246); D_{16}^v — cui (I, 606 II, 68, 525); D_{17}^v — fus (II, 18, 509); D_{21}^v — găină (Arh. I.F. 11.246); D_{20}^v — glonț (I, 79).

Elementul D_{20}^v este înglobat într-o formulă expresivă pe care ținem s-o evidențiem:

„Veniră niște țigan'i și loară n'eș't'e cîlț. Io m-am fost ascuns aco după șporu-ăla, după soba-mpăratului. Și făcură petreșere mare. Si cîn dederă d'e veselie — tăiară mese, tăiară scaun'e, tăt'e pișoarele le băgară-n oale. Si făcură petreșere mare. Si cîn dederă să puș't'e, pă min'e m-or băgat cu cîlți ieia aco și, vup! Cu mine-ai naint'ea dumneavostă!"¹.

În acest caz, D_{20}^v face parte dintr-o formulă finală complexă [P A D_{20}^v (B)] care cuprinde concretizări noi ale elementului A^v („tăiară mese, tăiară scaun'e, tâte pis'oarele le băgară-n oale"), amintind, desigur, de variantele lui tradiționale: A_4^v („căram lemne cu frigarea"), A_5^v („căram apă cu ciurul"), A_7^v („tăiam lemne cu sapa").

Am arătat, vorbind de abateri de la tradiție, că în formulele inițiale încep să apară elemente din formula mediană. Un fenomen similar are loc în formulele finale, unde întîlnim elemente tipice pentru formula inițială. Mai frecvent este folosit elementul V: „Si așa o a fost, și-ășa v-am povestit; *dacă n-ar fi fost așa, nu s-ă povestea*" (II, 157); „No așa-i, de n-ar fi, nu s-ar povesti, ca un purec a plesni! Bine!" (II, 257—273).

Folosirea formulelor mediane în locul celor inițiale sau pătrunderea unor elemente din formula inițială în formula finală sînt, desigur, niște abateri de la șabloanele cu care ne-au obișnuit basmele din colecțiile clasice, dar aceste substituiri nu se fac la întîmplare, ele urmează o logică strictă. Am văzut, de pildă, că formula inițială poate fi înlocuită numai de *formula mediană externă de solicitare a atenției, a curiozității ascultătorilor*; prezența unei astfel de formule la sfîrșitul unui basm ar fi un non sens și astfel de cazuri nici nu vom întîlni. Formula finală poate fi înlocuită de formula inițială tocmai pentru că între anumite elemente ale acestor două tipuri de formulă există o identitate de funcții. De regulă, unui V din formula inițială îi corespunde un V din formula finală, iar unui $\bar{V}$ din formula inițială îi corespunde un $\bar{V}$ din formula finală.

¹ O. Bîrlea, *Introducere*, p. 79.